Мəғариф федераль агентлығы

Юғары профессиональ белем биреү буйынса дəүлəт учреждениеһы

Башҡорт дəүлəт университеты

Башҡорт əҙəбиəт ғилеме һəм тəнҡите тарихы

Программа

Өфө – 2007

Төҙөүсеһе:

филология фәндәре кандидаты, доцент Р.Д.Мостафина

Башҡортостан Фәндәр академияһының мөхбир ағзаһы, филология фәндәре докторы, профессор Р.Н.Байымовтың ғилми етәкселегендә һәм редакцияһында

Инеш

Әҙәбиәт ғилеме фәне. Уның бурыстары, методологияһы. Әҙәбиәт ғилеме фәненең төп тармаҡтары: Әҙәби тәнҡит, әҙәбиәт тарихы, әҙәбиәт теорияһы. Уларҙың төп функциялары. Улар араһындағы бәйләнеш.

Әҙәбиәт ғилеменең ярҙамсы тармаҡтары һәм фән булараҡ библиография, текстология, историография, эвристика, библиотековедение (библиотека эше), музееведение (музей эше),алеография, авторлыҡ атрибуцияһы. Уларҙың төп маҡсаттары һәм функциялары.

XIX быуатта әҙәбиәт ғилеме башланғыстары.

XIX быуат башында рус ғалимдары, яҙыусыларының башҡорт фольклорын, мәҙәниәтен, этнографияһын өйрәнеү, яҙып алыу, баҫтырып сығарыу буйынса эштәре. П.М.Кудряшевтың "Башҡортостан тарихы" монографияһында, "Ырымбур губернаһында халыҡтың ябай һөйләү һүҙҙәре", "Башҡорттарҙың хөрәфәттәре һәм төрлө нәмәләргә ышаныуҙары" мәҡәләләрендә, А.А.Алябьев, В.И.Даль, Л.Толстой, В.Юматов, В.Зефиров, М.Л.Михайлов, ?.?.Жуковский хеҙмәттәрендә һәм эшмәкәрлектәрендә башҡорт фольклорын, тормош-конкүреш йолаларын, ғөрөф-ғәҙәттәрен өйрәнеү, яҙып алыу, нәшер итеү буйынса тәүге башланғыс эштәр. В.И.Далдең "Заятүләк менән Һыуһылыу" эпосын яҙып алыуы һәм уны "Москвитянин" журналында "Башҡорт русалкаһы" исеме аҫтында баҫтырып сығарыуы. XIX быуаттың I яртыһында М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксуриндарҙың ғилми һәм ижади эшмәкәрлеге. М.Ивановтың "Татарская грамматика", "Татарская хрестоматия" С.Күкләшевтың "Диуане хикәйәте татар" һәм "Татар хрестоматияһына һүҙлек", М.Биксуриндың "Башланғыс ҡулланма" хеҙмәттәрендә яҙма әҙәби тел, фольклор һәм яҙма әҙәбиәт жанрҙары мәсьәләләре.

XIX быуаттың II яртыһында Морат Рәмзи, Ғарифулла Сәлихов, М.Өмөтбаев, Р.Фәхретдинов, Ә.Диваев, К. Шаһимәрҙәндәрҙең ғилми-фольклористик эшмәкәрлеге.

М.Өмөтбаевтың ғилми эшмәкәрлеге
(1841-1907)

М.Өмөтбаевтың “Йәдкәр” китабы. М.Өмөтбаевтың публицистик, тарихи-этнографик яҙмаларында башҡорт этносының килеп сығышы, социаль-иҡтисади, тарихи яҙмышы, мәғариф, әҙәбиәт, фән мәсьәләләре, ғөрөф-ғәҙәттәре, йолалары, аш-һыуҙары, рус һәм башҡорт шағирҙары ижадтары хаҡында ҡиммәтле мәғлүмәттәр.

М.Өмөтбаевтың филологик, фольклористик хеҙмәттәрендә халыҡ ижады өлгөләрен йыйыу, баҫтырып сығарыу мәсьәләләре. Уның мәҡәл, әйтем, хикмәтле һүҙ жанрҙарын, өләң, ырым, хөрәфәттәрҙе, ғәрәп халҡының аҡыллы һүҙҙәрен яҙып алыуы.

Риза Фәхретдиновтың ғилми эшмәкәрлеге
(1859-1936)

Р.Фәхретдиновтың “Аҫар” биобиблиографик, энциклопедик, ғилми-әҙәби характерҙағы хеҙмәте.

Р.Фәхретдиновтың “Шура” журналының редакторы булған йылдарҙа (1908-1917) әҙәби тәнҡиткә, башҡорт халҡын башҡа халыҡтар мәҙәниәте менән таныштырыуға ҙур иғтибар биреүе. “Шура” журналы биттәрендә “Библиография һәм тәнҡит” (“Тәҡриз һәм интиҡад”), “Рус әҙәбиәте” рубрикаларын асыуы. Уларҙа яңы донъя күргән әҫәрҙәргә регуляр рәүештә аннотациялар урынлаштырылыуы.

Уҡыу-уҡытыу, этика, педагогика буйынса дәреслек-хрестоматияларының, фәнни-методик хеҙмәттәренең идея-тематик йөкмәткеһе. Әҙәби сәхифәләрендә Яҡп бине Ноғман, Хәмит бине Иҙрис, Алдар Иҫәнгилдин, Исмәғил Бикмөхәмәтов, Т.Ялсығолов, Ғәбделнасир Ҡурсауи, Ш.Зәки, Ғ.Усман, Х.Фәйезханов, Һ.Сәлихов, Ә.Ҡарғалы, М.Ҡотош-Ҡыпсаҡи, М.Аҡмулла, Ш.Мәржәни, Ҡ.Насыри, М.Өмөтбаев, Дәрдмәнд һәм башҡа әҙиптәр хаҡында фәнни-популяр очерктары. Башҡорт һәм көнсығыш әҙиптәренең ҡульяҙма ҡомартҡыларын йыйыу, өйрәнеү буйынса текстологик һәм библиографик эшмәкәрлеге.

XX быуат баштарында һәм 20-се йылдарҙа әҙәби тәнҡит

Быуат башында халыҡ ижады өлгөләрен туплап, баҫтырып сығарыу буйынса эштәр. Башҡорт халҡының тарихына, фольклорына, көнкүрешенә арналған материалдарҙың баҫылыуы. М.Ғафури, М.Буранғолов мәҡәләләрендә, М.Һаҙыевтың “Башҡорт тарихы”(1910), “Пугачев тарихы” (1911), Ғәбдрәшит Ғүмәриҙең “Башҡорттар бөтәләрме?”(1912), Ғ Кейековтың “Сабыйҙар өсөн шиғыр китабы” (Ҡазан, 1903) китаптарында туған тел һәм милләт яҙмышы мәсьәләләре.

1918 йылда матбуғат селтәренең киңәйеүе. “Көрәш”, “Мөхбир”, “шәреҡ ярлылары”, “Ярлы тауышы”, “Ҡыҙыл яу”, “Ҡыҙыл йондоҙ” “Ҡыҙыл армия”, “Ҡыҙыл маяҡ”, “Ҡыҙыл ҡурай” тигән газеталар сыға башлауы. 1917 йылдың декабрендә “Тулҡын” ойошмаһының барлыҡҡа килеүе. Унын Ш.Бабич, Х.Ғәбитов, Н.Таһиров һ.б. актив ағзаларының әҙәби-нәфис эшмәкәрлеге, текстологик эштәре, шағирҙарҙың шиғри йыйынтыҡтарын баҫтырып сығарыу, әҙәби кисәләр үткәреү буйынса эшмәкәрлеге.

Егерменсе йылдар әҙәби-культура хәрәкәтенең яңы осоро. Ижтимағи-сәйәси шарттар һәм әҙәби процестың үҫеше. Был осорҙа әҙәби тәнҡиттең, нигеҙҙә, әҙәби процесты ойоштороу мәсьәләләре менән шөғөлләнеүе. Матбуғаттың үҫеүе. Яңы “Йәш юҡсыл” (1925), “Яңы ауыл” (1925),

“Башҡортостан йәштәре” (1925) тигән газеталар, “Яңы юл” (1923) һәм “Белем” (1924) журналдары сыға башлауы.

Башҡортостан ғилми үҙәгенең башҡорт әҙәби теленең ғилми нигеҙҙәрен камиллаштырыу буйынса һәм мәҙәниәт өлкәһендәге эштәре. Ғилми үҙәк ултырыштарында яҙыусыларҙың ҡулъяҙма йыйынтыҡтарын тикшереү.

1928 йылда БАПП-тың ойошторолоуы. БАПП-тың эшмәкәрлегендә ыңғай һәм хаталы яҡтар. БАПП-тың тарҡалыуы.

Егерменсе йылдарҙа төрлө әҙәби ағымдар көрәше. Д.Юлтыйҙың 1925 йылда “Белем” журналында баҫылған “Яңы әҙәби ағымдарҙың гегемонияһы тураһында” тигән мәҡәләһенең теоретик һәм практик әһәмиәте.

1928 йыл, май. Мәскәүҙә пролетар яҙыусыларҙың Бөтә Союз съезы уҙғарылыуы. Унда яңы әҙәбиәттең үҫеше мәсьәләләренең ҡаралыуы. Егерменсе йылдарҙың икенсе яртыһында яңы әҙәбиәттең ижади методы тирәһендәге бәхәстәр, әҙәби фекер ҡаршылыҡтары.

Д.Юлтыйҙың ижад методына ҡағылышлы “Хәҙерге башҡорт нәфис әҙәбиәте һәм уның ижад юлдары” тигән доклады (Башҡортостан пролетар яҙыусыларҙың I ҡала конференцияһы).

С.Мираҫтың “Башҡорт әҙәбиәтенең тыуышы һәм үҫеше” (ж.”Башҡорт аймағы”, №5, 1928) һәм Ғ.Ғөзәйеровтың “Әҙәби ағымдар тирәһендә” тигән мәҡәләләрендә яңы осор әҙәбиәте хаҡында фекерҙәр.

М.Ғафуриҙың “Ҡәюм Насыри мәжмүғәһе”, “Фәтих Әмирхан үлде”, “Боронғо матбуғат. Татар һәм башҡорт матбуғаты. Элек һәм хәҙер” мәҡәләләрендә милли матбуғат торошо, әҙәби мираҫ, әҙәби оҫталыҡ хаҡында сығыштары.

Утыҙынсы йылдарҙа әҙәби тәнҡит

Утыҙынсы йылдарҙа әҙәби тәнҡиттең йәнләнеүе. Тәжрибәле яҙыусылар рәтенә яңы әҙәби көстәрҙең өҫтәлеүе. Әҙәби тәнҡиттең методологияһы мәсьәләләре.

Утыҙынсы йылдарҙа мәҙәниәт, матбуғат үҫеше. 1934 йылдың мартында Башҡортостан яҙыусыларының I съезы үткәрелеүе. Съездың әҙәбиәт үҫешендәге әһәмиәте.

СССР яҙыусыларының I съезы (сентябрь, 1934). Съезда М.Горькийҙың доклады һәм сығыштары. А.Таһировтың “Башҡорт әҙәбиәте үҫештә”, Ғ.Амантайҙың “Башҡорт драматургияһы” тигән докладтарында башҡорт әҙәбиәтенең ҡаҙаныштары һәм бурыстары хаҡында һүҙ йөрөтөлөүе.

Утыҙынсы йылдарҙа әҙәбиәтттә ижад методы тирәһендәге бәхәстәр. Хәнәф Наумдың “Марксизм һәм сәнғәт, әҙәбиәт мәсьәләләре”, Б.Ишемғолдоң “РАПП әҙәбиәт фронтының бөтә участкаларына ла яуаплы”, Ш Шәһәрҙең “Әҙәбиәтте өйрәнеү нигеҙлектәре” мәҡәләләрендә ижади метод мәсьәләһендә диалектик материализм тәғлимәтенә таяныуҙары.

А.А.Фадеевтың “Иҫке һәм яңы. Художестволы ижад мәсьәләләре” (“Литературная газета”, 1932 йыл) тигән мәҡәләһендә был методҡа киң аңлатма биреүе. СССР яҙыусыларының I съезының (сентябрь, 1934 йыл) быға тиклем бәхәсле килгән ижади методҡа социалистик реализм тигән исемде нығытыуы.

Х.Наумдың “Социалистик реализм һәм тәнҡит”, Ә.Чаныштың “Социалистик реализм һәм әҙәби тәнҡит”, Ш.Шәһәрҙең “СССР совет яҙыусылары союзы ойоштороу комитетының II пленумы тураһында” тигән мәҡәләләрендә яңы ижад методының башҡорт әҙәбиәтендә формалашыуы мәсьәләләренең яҡтыртылышы.

СССР яҙыусыларының 1936 йылда Минскиҙа уҙғарылған пленумында башҡорт әҙәбиәтенә, әҙәби тәнҡитенә ҙур иғтибар бирелеүе.

Был йылдар әҙәби тәнҡитендә культура мираҫы, синфилыҡ, партиялылыҡ, халыҡсанлыҡ мәсьәләлре тирәһендәге фекер ҡаршылыҡтары.

Утыҙынсы йылдар әҙәби тәнҡитендә әҙәбиәттең миллилеге мәсьәләһе. Ғ.Амантайҙың “Милли әҙәбиәтте билдәләү принциптары” мәҡәләһе.

Утыҙынсы йылдарҙың икенсе яртыһында әҙәби тәнҡит жанрҙарының төрлөләнеүе. Әҙәби оҫталыҡ, йөкмәтке һәм форма, әҙәби стиль, жанр, фольклор мәсьәләләренә иғтибар көсәйеүе.

Ғ.Амантайҙың “Иң йәш совет драматургияһы”, “Башҡорт прозаһы тураһында”, Д.Юлтыйҙың “Башҡорт драматургияһы тураһында”, А.Карнайҙың “Беҙҙә проза”, “Прозабыҙ тураһында”, Ж.Лоҡмановтың “Әҙәби жанр мәсьәләһе” тигән мәҡәләләрендә айырым жанрҙар проблемаларының яҡтыртылышы.

З.Исҡужиндың “Сюжет һәм композиция мәсьәләләре”, А.Кудаштың “Әҙәбиәт фәнендә образ мәсьәләһе” тигән мәҡәләләрендә әҙәби оҫталыҡ хаҡында фекерҙәр.

Ә.Чаныштың “Октябрь” журналы һандарында баҫылған “Әҙәбиәт теорияһы” мәҡәләләр серияһындағы теоретик тикшеренеүҙәренең башҡорт әҙәбиәт ғилеме өсөн әһәмиәте.

Ғ.Амантайҙың “Башҡорт әҙәбиәте” (1934), Ш.Шәһәрҙең “Башҡортостан яҙыусылары тураһында. I киҫәк” (1933) тигән хеҙмәттәренең, айырым яҙыусылар ижадын тикшереүгә арналған кисәләрҙең, башҡорт әҙәбиәтенең бер нисә йыл эсендәге үҫешен байҡаған күләмле мәҡәләләрҙең башҡорт әҙәбиәте тарихын яҙыуҙың тәүге башланғыстары булыуы.

Утыҙынсы йылдарҙың аҙаҡтарында милли интеллигенцияның репрессияланыуының әҙәбиәт һәм тәнҡит үҫешенә кире йоғонтоһо. Вульгар социологизм һәм “конфликтһыҙлыҡ теорияһы” тенденцияларының әҙәбиәттә ныҡлап тамыр йәйә башлауы.

Егерменсе быуаттың һуңғы йылдарында баҫылған хеҙмәттәрҙә репрессияланған милли интеллигенция яҙмышына объектив баһа.

Бөйөк Ватан һуғышы йылдарында әҙәби тәнҡит

Әҙәби тәнҡиттә лә әҙәбиәттәге һымаҡ ҡаһарманлыҡ, совет патриотизмы, Тыуған илде һаҡлау темаларының үҙәктә тороуы.

Р.Ниғмәтиҙең “Һуғыш көндәрендә яҙыусылар” (1944), Б.Бикбайҙың “Ватан һуғышы көндәрендә яҙыусылар” (1942), Ә.Усмановтың “Һуғыш йылдарында башҡорт сәнғәте” (1942) тигән сығыштарында әҙәбиәттең заман менән бәйләнеше мәсьәләһе.

Башҡорт яҙыусыларының СССР яҙыусылары менән ижади бәйләнештәре. Башҡортостанға Украина Фәндәр Академияһы һәм Яҙыусылар ойошмаһының эвакуацияланыуы. П.Тычинаның “М.Ғафури ижадында патриотизм” хеҙмәте.

К.Мәргәндең “Һуғыш фольклоры”(1944) китабы. Ә.Харисовтың “Әҙәбиәт теорияһы” (1944) хеҙмәтендә тәүге фәнни-теоретик тикшеренеүҙәрҙең әҙәбиәт ғилеме өсөн әһәмиәте.

Һуғыштан һуңғы осор әҙәби тәнҡит
(1945-1960)

Һуғыштан һуңғы йылдарҙа әҙәби тәнҡиткә иғтибар көсәйеүе. 1946, 1948, 1949 йылдарҙа әҙәбиәтселәрҙең әҙәби тәнҡит проблемаларына арналған махсус йыйылыштары. 1954 йыл Башҡортостан яҙыусыларының II съезында әҙәби тәнҡит мәсьәләләренең ҡаралыуы. Әҙәби тәнҡит торошо хаҡында Ғ.Рамазановтың доклады.

Әҙәби портрет жанрының йәнләнеүе. Әҙәби тәнҡиттә тарихи-теоретик, проблематик, тематик принципҡа ҡоролған, яҙыусыларҙың юбилейҙары айҡанлы яҙылған, әҙәби процестың бер нисә тиҫтә йыл эсендәге үҫеү үҙенсәлектәрен байҡаған мәҡәләләрҙең йәнләнеүе. Ә.Харисовтың “Утыҙ йыл

эсендә башҡорт әҙәбиәте”, “Башҡорт халыҡ поэзияһы”, Ғ.Хөсәйеновтың “Башҡорт әҙәбиәтендә жанрҙар проблемаһы”, “Поэзияның лирик жанрҙары хаҡында”, Ғ.Рамазановтың “Башҡорт поэзияһында совет кешеһе образы” мәҡәләләре.

Ә.Усмановтың (1910-1982) әҙәбиәт мәсьәләләренә арналған фәнни мәҡәләләре.

Башҡортостан яҙыусыларының III съезы (1958). Әҙәбиәт һәм әҙәби тәнҡит үҫешенең йомғаҡтары, бурыстары.

Алтмышынсы – етмешенсе йылдарҙа әҙәбиәт ғилеме һәм әҙәби тәнҡит

XX быуаттың 60-70-се йылдарында художестволы әҙәбиәт менән бергә әҙәби тәнҡиттең дә йәнләнеүе. Һуғыштан һуң әҙәби тәнҡиткә иғтибарҙың көсәйеүе.

Әҙәби тәнҡиткә Ғ.Хөсәйенов М.Ғәйнуллин, К.Әхмәтйәнов, С.Сафуанов, М.Минһажетдинов, Ә Хәкимов, Н.Зарипов, З.Нурғәлин, Ә.Сөләймәнов, М.Уразаев, Р.Сабитов, Х.Назаров, Ҡ.Аралбаев, Т.Сәғитов, И.Бүләков, М.Мәмбәтов, С.Кусимова һәм башҡа тәнҡитселәрҙең килеүе.

Яҙыусылар съездарының регуляр рәүештә үткәрелә башлауы. Һәр бер съезда тәнҡит эштәренә йомғаҡтар менән докладтар тыңланыуы. 1968 йыл (VIсъезд) – тәнҡит буйынса К.Әхмәтйәнов доклады.

КПСС Үҙәк Комитетының 1972 йылғы “Әҙәби-сәнғәт тәнҡите тураһында” ҡарары. Унда тәнҡит һәм әҙәбиәт ғилеменә иғтибар һәм талаптар мәсьәләләре.

Башҡортостан яҙыусыларының йыл йомғаҡтарына ҡарата йыйылыштарында, йәш һәм башлап яҙыусыларҙың республика конференцияһында (1975, 1978) Р.Байымовтың тәнҡит эштәренә йомғаҡ яһаған докладтары.

Ғ.Хөсәйеновтың “Тәнҡит – хәстәрлеккә мохтаж” (“Совет Башҡортостаны”, 26 ноябрь, 1971), “Әҙәби тәнҡит һәм әҙәбиәт” (1973), К.Әхмәтйәновтың “Тәнҡит: йомғаҡтар һәм бурыстар” тигән мәҡәләләрендә профессиональ тәнҡит мәсьәләләре.

Әҙәби тәнҡиттә заман һәм замандаш, әҙәби оҫталыҡ, жанрҙар, әҙәбиәт һәм фольклор мәсьәләләренең үҙәктә тороуы.

Жанр, стиль мәсьләләре буйынса тикшеренеүҙәр: Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты белгестәренең “Башҡорт әҙәбиәтендә жанрҙар проблемаһы” (1976) һәм БДУ уҡытыусыларының “Әҙәбиәт. Фольклор. Әҙәби мираҫ” (1975 - 1-се киҫәк, 1976 – 2-се киҫәк) хеҙмәттәре. Быңдай типтағы сериялы махсус йыйынтыҡтарҙың тематик, проблематик даирәһе.

Әҙәби тәнҡиттең жанр йәһәтенән төрләләнеүе. Йыллыҡ күҙәтеү мәҡәләләре жанрының дауам ителеүе. Яҙыусылар ижадына арналған тәүге монографияларҙың яҙылыуы: Ғ.Хөсәйенов “С.Кудаш ижады” (1959), “Халыҡ щағиры Ниғмәти” (1960), “Д.Юлтый. Тормошо һәм ижады” (1963), “Халыҡ шағиры М.Кәрим” (1965), Ғ.Рамазанов “М.Ғафури ижады” (1965), С.Сафуанов “А.Карнай. Тормошо һәм ижады” (1960), М.Ғәйнуллин “Драматургия С.Мифтахова” (1959), М.Минһажетдинов “Һ.Дәүләтшина. Тормошо һәм ижады” (1966), Н.Зарипов “Тәүге гвардеецтарҙың береһе” (1968), К.Әхмәтйәнов “Н.Нәжми – шиғыр оҫтаһы” (1974). Уларҙың төҙөлөү принциптары.

Башҡорт әҙәбиәте тарихын яҙыу буйынса тәүге эштәр. Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты һәм БДУ ғалимдарының Башҡортостан райондарына материалдар йыйыу, туплау маҡсатындағы экспедициялары. “История башкирской советской литературы. Очерки. Ч.1 (1963). Ч.2. (1966)”. “Башҡорт әҙәбиәте тарихы” (Өфө, ТТӘИ, 1967), “История башкирской советской литературы” (М., 1977) хеҙмәттәрендә башҡорт әҙәбиәтенең совет осорондағы үҫеш үҙенсәлектәре, тематика, жанр мәсьәләләре, әҙәби процестың үҫеш тарихы. Был хеҙмәттәрҙең структур принциптары,

ҡаҙаныштары, әҙәбиәт ғилемендәге әһәмиәте. В.Әхмәҙиевтың “XX быуат башы башҡорт әҙәбиәте” хеҙмәтенең революцияға тиклемге башҡорт әҙәбиәтенең тарихын өйрәнеү, йыйыуҙағы әһәмиәте.

Әҙәби тәнҡиттә һәм әҙәбиәт ғилемендә әҙәби мираҫты, бигерәк тә халыҡ ижадын тәүге фәнни тикшеренеүҙәрҙең һөҙөмтәһе булараҡ монографик хеҙмәттәрҙең яҙылыуы. К.Мәргәндең “Башҡорт халҡының эпик ҡомартҡылары” (1961), Ә.Харисовтың “Башҡорт халҡының әҙәби мираҫы. XVIII - XIX быуаттар” хеҙмәттәре. С.Галиндың “Йылдар һәм йырҙар” хеҙмәтендә башҡорт йырының поэтик тәбиғәте, К.Мәргәндең “Халыҡ күңеленең көҙгөһө” (1960) китабында афористик жанрҙар мәсьәләләре.

К.Әхмәтйәновтың “Әҙәби терминдар һүҙлеге” (1965), “Әҙәбиәт теорияһы” (1971) хеҙмәттәре – милли әҙәби күренештәрҙе теоретик характерҙа анализлаған һәм дөйөмләштергән тәүге фәнни тикшеренеүҙәрҙең һөҙөмтәһе.

Әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтыҡтарында төрлө әҙәби-ғилми проблемалар, жанрҙар мәсьәләләре. Ә.Харисовтың “Әҙәби күренештәр” (1964), Ғ.Хөсәйеновтың “Хәҙерге әҙәбиәт донъяһында” (1973), Х.Зиннәтуллинаның “Заман. Образ. Характер” (1977), “Яңы офоҡтарға” (1974, яуаплы редакторы Р.Н.Байымов), З.Нурғәлиндың “Заман һәм герой” (1975) китаптары.

Поэзия өлкәһендәге тикщеренеүҙәр: К.Әхмәтйәновтың “Башҡорт поэмаларының композиция мәсьәләләре” (1962), “Шиғриәт иленә сәйәхәт” (1972), Ғ.Хөсәйеновтың “Заман һәм поэзия” (1964), “Башҡорт совет поэзияһының ҡайһы бер мәсьәләләре” (1957), “Башҡорт поэияһының үҫеү юлдары” (1968), “Заман. Әҙәбиәт. Әҙип” (1978) хеҙмәттәрендә шиғриәт, уның жанрҙары, үҫеш тарихы мәсьәләләренең яҡтыртылышы.

Проза өлкәһендәге тикшеренеүҙәр: Ә.Вәхитовтың “Эпик киңлектәрҙә” (1964), “Таланттың асылы” (1972), “Ижади портреттар” (1976), “Башкирский советский роман” (М, Наука, 1978), Ә.Хәкимовтың “Әҙәбиәт һәм заман”

(1967), З.Нурғәлиндың “Интернациональная по духу” (1979, Р.Байымовтың “Шаг в зрелость” (1975), “Ижади биҙәктәр” (1977) хеҙмәттәрендә башҡорт прозаһында жанрҙар, әҙәби оҫталыҡ, тарихилыҡ принцибының формалашыуы, әҙәбиәттең заман менән бәйләнеше мәсьәләләре.

Драматургия буйынса рецензиялар, фәнни хеҙмәттәрҙең яҙылыуы. М.Ф.Ғәйнуллиндың “Ысынбарлыҡ. Конфликт. Характер” (1975), “Становление и развитие социалистического реализма в башкирской драматургии” (М, 1975) хеҙмәттәрендә башҡорт драматургияһының үҫеш юлдары, социалистик реализм методының формалашыу тарихы.

Публицистика, балалар әҙәбиәте, сатира һәм юмор буйынса тәнҡит мәҡәләләре, фәнни хеҙмәттәрҙең аҙ булыуы, был өлкәләге тикшеренеүҙәрҙең артта ҡалыуы.

Матбуғат биттәрендә башҡорт әҙәбиәтенең көнүҙәк мәсьәләләре хаҡында “түңәрәк өҫтәл” һөйләшеүҙәренең йәнләнеүе. Шул йылдарҙа “Ағиҙел” журналында (1972 йыл, №5) “Кем ул беҙҙең әҙәбиәттең бөгөнгө геройы” тигән темаға һөйләшеүҙәрҙә замандаш образын сағылдырыу проблемаһының күтәрелеүе.

Әҙәби бәйләнештәр мәсьәләһе буйынса етди хеҙмәттәрҙең барлыҡҡа килеүе. Башҡорт дәүләт университетының 1970 йылда баҫып сығарған “СССР халыҡтары культураһының сәскә атыуы, яҡынайыуы һәм үҙ-ара байығыуы” тигән йыйынтыҡта М.Рәхимҡоловтың “Дуҫлыҡ сәхифәләре”, “Рус-башҡорт әҙәби-фольклор бәйләнештәре” хеҙмәттәре. С.Сафуановтың “Дуҫлыҡ хисе – йөрәк түрендә”, “Башҡортостан тураһында латыш романы” мәҡәләләре, “Дуҫлыҡ, туғанлыҡ сәхифәләре”, (1979), “Межнациональные связи башкирской литературы” (М, 1979) китаптарында әҙәби бәйләнештәр мәсьәләләре.

Ә.Харисов. Тормошо. Ғилми эшмәкәрлеге (1914-1977).

Биографияһы. Утыҙынсы йылдарҙа тел ғилеме буйынса хеҙмәттәре. 1935 йылда К.Даян менән берлектә яҙған “Стилистика. V–VIП кластар” тигән дәреслеге. Кылым категориялары буйынса яҙылған кандидатлыҡ диссертацияһы.

40-50-се йылдарҙағы әҙәби процесс хаҡында мәҡәләләре. “Утыҙ йыл эсендә башҡорт әҙәбиәте” (1949), “Башҡорт совет драматургияһының торошо һәм бурыстары” (1949) мәҡәләләре - башҡорт әҙәбиәте тарихын яҙыуҙағы тәүге башланғыстар.

Ә.Харисовтың теоретик тикшеренеүҙәр өлкәһендәге тәүге фәнни хеҙмәт буларак "Әҙәбиәт теорияһы" (1944) китабы. Уның башҡорт әҙәбиәт ғилеме өлкәһендәге әһәмиәте.

1964 йылда баҫылып сыккан “Әҙәби күренештәр” әҙәби-тәнкит мәҡәләләр йыйынтығында башкорт әҙәбиәтенең үҫеш процесы, жанр һәм тематик төрлөлөк мәсьәләләре.

“Башкорт халкының әҙәби мираҫы XVIII-XIX быуаттар" (1965) монографияһында фольклор, әҙәби мираҫ мәсьәләләре.

“Рухи тамырҙар” (1984), “Үткән ғүмер - ҡалған хәтер” (1997) ғилми-теоретик, публицистик мәҡәләләр йыйынтыктарында әҙәби мираҫ, фольклор, әҙәби процесс үҫеше, нәфис ижад мәсьәләләренең яҡтыртылышы.

Әхнәф Харисовтың текстология өлкәһендәге эшмәкәрлеге.

Кирәй Мәргән (Әхнәф Нурый улы Кирәев). Тормошо. Ғилми эшмәкәрлеге (1912-1984).

Биографияһы. Утыҙынсы йылдарҙағы һәм Бөйөк Ватан һуғышы осорондағы журналислык эшмәкәрлеге.

“Һуғыш фольклоры” (1944) китабы. “Халыҡ күңеленең көҙгөһө” (1960) һәм “Башкорт халык мәҡәлдәре” (1960) хеҙмәттәрендә башкорт халкының афористик жанрҙары мәсьәләләре.

Кирәй Мәргәндең “Башкорт халкының эпик комарткылары” (1961). “Эпические памятники башкирского народа" (1963), “О жанровых особенностях эпической поэзии башкирского народа” (1964), “Башкирский народный героический эпос” (1970) хеҙмәттәрендә эпик өлгөләрҙе йыйыу, туплау, нәшер итеү, ғилми-теоретик яктан өйрәнеү мәсьәләләре. Уларҙа фольклор жанрҙарының үҙенсәлектәре яктыртылышы.

“Башҡорт халҡының эпик ҡомартҡылары” хеҙмәте. Унын структур үҙенсәлектәре. Эпостар, тарихи йырҙар, бәйеттәр, кобайырҙар, көнсығыштан ингән ҡомартҡылар хаҡында ғилми-теоретик фекерҙәре. Эпик традицияларҙы дауам итеү, фольклор өлгөләрен йыйыу, өйрәнеү мәсьәләләре.

“Башкорт халык ижады” (1982) юғары укыу йорттары студенттары өсөн дәреслеге Унда башкорт фольклорын комплекслы, системалы өйрәнеү мәсьәләһе.

К.Мәргәндең халык-ара фольклор бәйләнештәрен нығытыу буйынса эшмәкәрлеге, халык-ара симпозиумдарҙағы сығыштары.

Марат Минһажетдиновтыц ғилми эшмәкәрлеге (1934-1972).

Биографияһы. 1954-1959 йылдарҙа матбуғатта баҫылып сыҡкан, шул осор әҙәби процестағы көнүҙәк мәсьәләләрҙе яҡтырткан “Яҙыусы патриот Низам Кәрип әҫәрҙәре”. “Ҡыуандыра ла, борсой ҙа”, “Али Карнай әҫәрҙәре”, “Шиғыр образ менән эш итеүҙе ярата” мәҡәләләре. Уларҙа ижади оҫталыҡ мәсьәләләре.

М. Минһажетдиновтың “Һәҙиә Дәүләтшина (Тормошо һәм ижады)” (1966) монографияһында Һәҙиә Дәүләтшина образы. Әҙибәнең тормош юлы.

Башланғыс ижады. Тәүге хикәйәләрендә һәм "Айбикә" повесында әҙибәнең ижади талант һыҙаттары. “Ырғыҙ” романына комплекслы анализ аша Һәҙиә Дәүләтшинаның талант үҙенсәлектәрен асыу. Монографияла тикшеренеүҙәрҙең “Һәҙиә Дәүләтшина яҙмышы - халыҡ тарихының бер күҙәнәге" концепцияһынан яҡтыртылыуы. "Поэмаларға бер ҡараш" мәҡәләһендә 60-сы йылдар шиғриәтендә поэма жанрында өлгәшелгән уңыштар, сюжет ҡороуҙағы новаторлыҡ, поэтик оҫталыҡ мәсьәләләре ҡуйылыуы.

“Башҡорт халҡының әкиәт эпосы” (“Ҡәләмендә ҡөҙрәт бар”, Өфө 1995; Төҙөүселәре: Т.Килмөхәмәтов, Ә. Сөләймәнов) хеҙмәтендә әкиәт жанрына төрлө яҡлы анализ. Әкиәт жанрын өйрәнеү тарихы, классификациялау мәсьәләләре.

"Башҡорт легендалары”(1970) хеҙмәтендә башҡорт фольклористикаһында легенда жанрын йыйыу, туплау, өйрәнеү мәсьәләләре.

М.Минһажетдиновтың “Башҡорт халыҡ ижады” томдарын әҙерләү буйынса текстологик эшмәкәрлеге. М.Минһажетдиновтың педагогик эшмәкәрлеге.

Ким Әхмәтйәновтың ғилми эшмәкәрлеге (1932-1981).

Биографияһы. Тәүге фәнни мәҡәләләрендә башҡорт шиғриәте, әҙәбиәт үҫеше хаҡындағы теоретик фекерҙәре.

К Әхмәтйәновтың “Башҡорт поэмаларының композиция мәсьәләләре” (1962) тигән хеҙмәтендә поэма жанрында сюжет-композиция ҡороу оҫталығы мәсьәләләре.

“Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге” (1965) хеҙмәтендә әҙәби-ғилми терминдарға теоретик аңлатма. "Әҙәбиәт теорияһы" (1971- I баҫма, 1985 - П баҫма, 2003 - III баҫма) хеҙмәтендә әҙәби күренештәрҙең теоретик нигеҙҙәре, әҙәби ҡанундарҙың милли һүҙ сәнғәте миҫалдарында яктыртылышы. Был ғилми-теоретик хеҙмәттәрҙең башҡорт әҙәбиәте ғилемендәге әһәмиәте.

Шиғриәт иленә сәйәхәт" (1967) әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтығында шиғриәттең проблемалар киңлеге, жанрҙар төрлөлөгө мәсьәләләренең сағылышы. Шиғриәттә әҙәби оҫталыҡ проблемаларының ҡуйылыуы.

“Назар Нәжми - шиғыр оҫтаһы” (1974) һәм “Ғ.Сәләм. Тормошо һәм ижады” (1980) монографияларында шағирҙарҙың ижади индивидуаллеге, идея-эстетик ҡараштары. әҙәби таланты, новаторлығы мәсьәләләрен шиғри үрнәктәре нигеҙендә асыуы.

“Матурлыҡ. Батырлыҡ. Шиғриәт” (1982) китабында поэтик оҫталыҡ мәсьәләләре. Шиғриәттең үҫешендә традиция һәм новаторлык кеүек проблемаларҙың был хеҙмәттең үҙәгенә ҡуйылыуы, поэтик асыштар һәм табыштар, шиғри һүҙгә һаҡсыл мөнәсәбәт, поэтик һүҙ ҡәҙере кеүек мәсьәләләргә етди иғтибар бирелеүе.

К.Әхмәтйәновтың “Поэтик образлылыҡ” хеҙмәтендә поэтиканың тарихи аспектта яктыртылыуы. Был хеҙмәттә поэтик образлылыҡ яһалыу юлдары, поэтиканың һүҙ менән образ араһындағы ҡаршылыҡҡа нигеҙләнгән осраҡ-ары, һүрәтләү саралары, типиклаштырыу, образлылыҡ тәбиғәтенең тарихи аспекттары, башҡорт эпостарындағы, фольклорҙағы образлылыҡ, фольклор традицияларының һүҙ сәнғәтендә образдар тыуҙырыуҙағы әһәмиәте һ.б. мәсьәләләрҙең яҡтыртылышы

К.Әхмәтйәновтың текстология өлкәһендәге эшмәкәрлеге “Башҡорт поэзияһының антологияһы”' (1971. Авторҙаштары Ә Харисов, Ғ.Хөсәйенов) хеҙмәте.

К.Әхмәтйәнов - фәнни-методик программалар, мәктәптәр өсөн дәреслектәр авторы. К.Әхмәтйәновтың ғилми стиленең үҙенсәлектәре

Хәҙерге әҙәбиәт ғилеме һәм тәнҡит
(1980-2011)

Хәҙерге әҙәбиәт ғилеме һәм әҙәби тәнҡиттең әҙәби процесс менән бергә активлашыуы, йәнләнеүе. Тукһанынсы йылдарҙағы йәмғиәттәге боролоштарҙың әҙәби-эстетик фекер үҫешенә лә йоғонтоһо. Совет осорондағы әҙәбиәт үҫешенең ҡайтанан баһаланыу зарурлығының алға баҫыуы. Үткәндәргә объектив баһа булдырыуҙа әҙәби тәнҡиттең роле.

Башҡортостан яҙыусылары съездарының әҙәби тәнҡитте үҫтереүҙәге әһәмиәте. Һуңғы XIV (21-22 апрель, 2006 йыл), XV (14-15 апрель, 2011) съездарҙа әҙәбиәт үҫешенең йомғаҡтары, бурыстары. Тәнҡит секцияһының эштәре, бурыстары.

Башҡорт әҙәбиәте ғилеменең һәм әҙәби тәнҡитенең үҫешендә матбуғаттың роле. “Ағиҙел”, “Бельские просторы”, “Ватандаш”, “Шоңҡар”, “Йәдкәр”, “Проблемы востоковедения” һ.б. журналдарҙа айырым тәнҡит рубрикаларының булдырылыуы. “Ағиҙел” журналының бөгөнгө әҙәбиәттең, әҙәби тәнҡиттең актуаль мәсьәләләренә арналған түңәрәк өҫтәл һөйләшеүҙәре үткәреүе. Үҙәк газеталарҙың да әҙәби тәнҡиткә иғтибар бүлеүе.

Әҙәбиәт ғилемендә һәм әҙәби тәнҡиттә Ғ.Хөсәйенов, З.Нурғәлин, Р.Бикбаев, Р.Байымов, С.Сафуанов, Ә.Сөләймәнов, Т.Килмөхәмәтов, М.Ғәйнуллин, Ғ.Ҡунафин, М.Иҙелбаев, З.Шәрипова, М.Нәҙерғолов, Г.Гәрәева һәм башҡаларҙың актив эшмәкәрлеге.

Хәҙерге әҙәбиәт ғилеменең ҙур ҡаҙанышы – башҡорт әҙәбиәтенең революцияға тиклемге һәм унан һуңғы ҙур үҫеш юлын үҙ эсенә алған фундаменталь хеҙмәттең, “Башҡорт әҙәбиәте тарихы” 6 томлығының, яҙылыуы. I, II томдарҙа революцияға тиклемге әҙәбиәттең үҫеш эволюцияһы, III–VI томдарҙа совет осорондағы әҙәбиәттең үҫеш үҙенсәлектәре

яҡтыртылыуы. Был 6 томлыҡтың структур үҙенсәлектәре. Әҙәбиәтте осорҙарға бүлеп өйрәнеүҙең принциптары.

Башҡорт дәүләт университетының башҡорт әҙәбиәте һәм фольклоры кафедраһы уҡытыусылары тарафынан яҙылған “Егерменсе быуат башҡорт әҙәбиәте” (Өфө, 2003, Яуаплы редакторы: Р.Н.Байымов) хеҙмәтендә башҡорт әҙәбиәтенең бер быуат эсендәге үҫеш тарихының яҡтыртылышы. Хеҙмәттең структур үҙенсәлектәре, төҙөлөү принциптары. Совет осорондағы башҡорт әҙәбиәтенең үҫешен яңы ҡараштар күҙлегенән баһалау йәһәтенән әҙәбиәт ғилемендәге әһәмиәте.

Шиғриәттең үҫеш үҙенсәлектәре хаҡында фәнни тикшеренеүҙәр. Р.Бикбаевтың “Замандың шиғри йылъяҙмаһы” (1980), “Время. Поэт. Народ” (1986), “Эволюция современной башкирской поэзии” (1980), Ғ.Хөсәйеновтың “Башкирская советская поэзия. 1917-1980” (М, 1983), “Шағирҙар” (1981), “Башҡорт шиғриәте. Шиғриәт һүҙлеге” (2003), К.Әхмәтйәновтың “Матурлыҡ. Батырлыҡ. Шиғриәт” (1982) хеҙмәттәрендә шиғриәттең үҫеш тарихы байҡалыуы, шиғриәттә оҫталыҡ мәсьәләләренең күтәрелеүе.

Проза өлкәһендәге фәнни-теоретик тикшеренеүҙәр: З.Нурғәлиндың “Замандарҙан замандарға” (1999), “Дәүерҙәр һулышы” (2003), И.Вәлитовтың “Ижади үрҙәргә” (1988), Ә.Вахитовтың “Жанр и стиль в башкирской прозе” (1982), Р.Байымовтың “Поискам нет конца” (1980), “Судьба жанра” (1984), “Башкирский историко-революционный роман” (1984), “Истоки и устья” (1997), “Гармония многообразия” (2007), “Төрлө йылдарҙа тыуған уйҙар” (2007), Г.Гәрәеваның “Хәҙерге прозала оҫталыҡ мәсьәләләре” (1997), “Заман көҙгөһө - геройҙың рухи донъяһы” (Өфө, 2003) китаптарында башҡорт прозаһының идея-проблематик, жанрҙар, стиль, оҫталыҡ мәсьәләләре.

Башҡорт драматургияһы проблемаларының әҙәбиәт ғилеме фәнендә өйрәнелеү кимәле. М.Ғәйнуллиндың “Башҡорт драматургияһының үҫеү юлдары” (1986), Т.Килмөхәмәтовтың “Башҡорт трагедияһының поэтика мәсьәләләре” (1984), “Драматургия һәм драматургтар” (1986), “Поэтика

башкирской драматургии” (1997), “Халыҡсанлыҡ көсө” (1998), Р.Әхмәҙиевтың “Шағир драматургияһы” (1994), “Бөгөнгө башҡорт драматургияһында жанр-стиль эҙләнеүҙәре” (1995), “Суть и суд жанра” (1997) хеҙмәттәрәендә башҡорт драматургияһының үҫеш тарихы, поэтика, жанр, стиль мәсьәләләре.

Әҙәбиәт ғилемендә революцияға тиклемге башҡорт әҙәбиәте тарихын өйрәнеү. Ғ.Хөсәйеновтың “Быуаттар тауышы” (1984), хеҙмәтендә революцияға тиклемге башҡорт әҙәбиәтен осорҙарға бүлеп өйрәнеү, тарихи поэтика мәсьәләләре.

Ғ.Ҡунафиндың “XIX быуаттың беренсе яртыһында башҡорт әҙәбиәте” (1988), “XIX быуаттың икенсе яртыһында башҡорт әҙәбиәте” (1990), “Культура Башкортостана и башкирская литература в XIX веке” (1992), “Башкирская литературная песенная поэзия XIX – начала XX веков” (1997), “И песней и сатирой” (1998), “Башкирская сатирическая поэзия XIX – начала XX веков” (1996), “Башкирская нарративная поэзия XIX – начала XX веков” (2003), З Шәрипованың “Пером и словом” (1993), М.Нәҙерғоловтың “Историко-функциональные жанры башкирской литературы (генезис, типология, традиции)” (2002), “XVI һәм XX быуат башы башҡорт тарихи яҙмаларының стиль үҙенсәлектәре” (2004), М.Иҙелбаевтың “Тарихи дәүерҙәр һәм ауыҙ-тел әҙәбиәте” (1999) хеҙмәттәрендә революцияға тиклемге башҡорт әҙәбиәтенең үҫеш тарихы, сәсәндәр, йырауҙар, суфый шағирҙар, мәғрифәтселәрҙең ижади портреттары. Ә.Вилданов һәм Ғ.Ҡунафиндың “Башкирские просветители-демократы XIX века” (М, 1988) хеҙмәте.

Фольклористика өлкәһендәге ғилми тикшеренеүҙәр, текстологик эштәр. Рус һәм башҡорт телдәрендә “Башҡорт халыҡ ижады” күп томлыҡтарының баҫылып сығыуы. Ф.Нәҙершинаның “Халыҡ хәтере” (1986) китабында афористик жанрҙар мәсьәләләре, М.Сәғитовтың “Боронғо башҡорт ҡобайырҙары” (1987) китабында, К.Мәргәндең “Башҡорт халыҡ ижады” (1982) юғары уҡыу йорттары студенттары өсөн дәреслегендә,

Ә.Сөләймәновтың “Башкорт тормош-көнкүреш әкиәттәренең стиль үҙенсәлектәре” (1984), “Башкорт тормош-көнкүреш әкиәттәренең сюжет составы” (1988), “Әкиәттә хәкикәт” (1998). “Тормош-көнкүреш әкиәттәренең жанр үҙенсәлектәре” (Өфө, 1990). “Башкирские народные бытовые сказки: сюжетный репертуар и поэтика” (М, 1994), “Йөк аты” (1998), “Мөғжизә инештәре” (Өфө, 1999). “Халыҡтың юмористик сәсмәүере” (1999). М.Минһажетдиновтың “Ҡәләмендә ҡөҙрәт бар” (Өфө, 1997 /Төҙөүселәре: Т.Килмөхәмәтов, Ә. Сөләймәнов; Икенсе бүлеге - әкиәт эпосы) хеҙмәттәрендә халыҡ ижады жанрҙары үҙенсәлектәре.

Балалар әҙәбиәте буйынса ғилми һәм текстологик эштәр. “Балалар әҙәбиәте антологияһы”ның (I китап – 1986, II китап -1987) донъя күреүе. С.Сафуановтын “Башкорт балалар әҙәбиәтенең үҫеш проблемалары” (1987) монографияһында балалар әҙәбиәтенең төрлө осорҙарҙағы үҫеш үҙенсәлектәре, идея-тематик төрлөлөгө, проблематик даирәһе, оҫталык мәсьәләләре. Ғәҙилә Бүләкованың "Башкорт балалар әҙәбиәтендә герой проблемаһы' темаһына кандидатлыҡ диссертацияһы яҙылыуы.

Публицистиканың һуңғы йылдарҙа активлашыуы. Р.Әмировтың “Замандың йылъяҙмаһы” (1985) хеҙмәтендә башҡорт милли публицистикаһының барлыкҡа килеү һәм үҫеү юлдарының яҡтыртылышы. Т.Килмөхәмәтовтың “Каһарманлык йылъяҙмаһы” (Ағиҙел. -№8. -1985) һәм Р.Хажиевтың "Башкорт әҙәбиәтендә мемуар" (Ағиҙел. -№8. -1985). Ф.Күзбәковтың “Һынылыш рухы” (Ағиҙел. -№9. -1985) мәҡәләләрендә публицистика теорияһы, жанрҙары мәсьәләләре.

Сатира һәм юморҙың әҙәби тәнҡиттә өйрәнелеү кимәле Үзбәк Ғимаҙиевтың “Сатира теорияһы мәсьәләләре” (Өфө, 1984). “Сатирик һүҙҙең көсө” (1987) хеҙмәттәре.

Әҙәби-тәнкит мәҡәләләр йыйынтыҡтарында хәҙерге әҙәбиәттең төрлө проблемалары, жанр-стиль эҙләнеүҙәре, теорияһы мәсьәләләре. “Хәҙерге башҡорт әҙәбиәтендә метод һәм стиль мәсьәләләре” (1982). “Башҡорт

әҙәбиәтендә жанрҙар системаһы” (1980). “Заман талабы. Әҙип яуабы” (1990). “Яңырыу юлында” (1994) китаптары.

З.Нурғәлиндың “Билдәлелек яҡтыһында” (1992) әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтығында егерменсе-утыҙынсы йылдар әҙәби процесына һәм ижтимағи-сәйәси шарттарға бөгөнгө объектив баһаһы. Н.Мусиндың “Ихлас күңелдән һөйләшеү” (1990), Т.Килмөхәмәтовтың “Халыксанлык көсө” (1998) китаптарында әҙәбиәттең заман менән бәйләнеше, төрлө әҙәби күренештәр хаҡында күҙәтеүҙәре, яҙыусыларҙың ижади портреттары.

Көндәлек әҙәби тәнкит үҫеше. Бөгөнгө әҙәби процесс хакында матбуғаттағы мәкәләләрҙең идея-проблематик, тематик киңлеге.

Текстологик-библиографик эштәрҙең йәнләнеүе. Үткәндәге әҙәби мираҫты барлау, туплау буйынса эштәр, төрлө антологияларҙың баҫылып сығыуы. “Башкорт әҙәбиәте антологияһы”ның (2 томда), “XX быуат башы башкорт әҙәбиәте” антологияһының (II томда)", "Балалар әҙәбиәте антологияһы”ның (I китап - 1986; II китап -1987), Д.Юлтый. И.Насыри. С.Агиш. М.Буранғолов, Әбүс (Сабит Суфиянов) әҫәрҙәре йыйынтыктарының, “М Ғафури. Әҫәрҙәр. Дүрт томда” (1979-1980), М.Ғафури “Әҙәм үә Иблис” (2006). “Ш.Бабич. Шиғырҙар. Поэмалар” (1985). “Акмулла. Әҫәрҙәр” (1981), М.Өмөтбаевтын. “Йәдкәр” (1984), Ғ.Хәйриҙең “Өсәүҙең тарихы”, “Атылған йондоҙ Амантай” (Төҙөүсеһе Б.Байым, 1997) һ.б. китаптарҙың баҫылып сығыуы.

Яҙыусыларҙың ижады буйынса монографияларҙың донья күреүе. Р.Шәкүрҙең “Звезды поэзии: М.Акмулла. Жизнь. Творчество. Мировоззрение” (1981), Р.Бикбаевтың “Ш.Бабич. Тормошо һәм ижады”. Ә.Вилдановтың “Аҡмулла – яҡтылыҡ йырсыһы” (1981), Ғ.Ҡунафиндың “Мәғрифәтсе һәм әҙип М.Өмөтбаев. Тормошо һәм ижады” (1990), “Арҙаҡлы шәхестәр тормошо” серияһында Ғ.Хөсәйеновтың “М.Кәрим. Шәхес. Шағир. Прозаик. Драматург” (1994). “М.Өмөтбаев” (1991). “Ризаитдин бин Фәхретдин” (1997), М.Иҙелбаевтың “Юлай улы Салауат”, Ғ.Рамазановтың

“М.Ғафури ижады” хеҙмәттәренең, М.Минһажетдиновтың “Һ.Дәүләтшина. Тормошо һәм ижады” (“Ҡәләмендә ҡөҙрәт бар” китабының беренсе бүлеге, (1997) китаптарының баҫылып сығыуы.

Р.Н.Байымовтың “Великие лики и литературные памятники Востока”, “Лигература Востока”, “Восточная литература” кеүек китаптарында һәм күп һанлы мәҡәләләрендә башҡорт әҙәбиәте тарихын милләт-ара ижади бәйләнештә, Шәрек (иран, ғәрәп, һинд) әҙәбиәттәре системаһында тикшереү ынтылыштары.

Биобиблиографик эштәр. М.Ғәйнуллин һәм Ғ.Хөсәйеновтың “Совет Башҡортостаны яҙыусылары” (1981), Р.Н.Байымов, Р.Х.Тимерғәлина, Г.Гәрәеваларҙың “Писатели земли башкирской” (Уфа, 2006) китаптары.

Әҙәбиәт теорияһы буйынса Ғ.Хөсәйеновтың “Башҡорт әҙәбиәтенең поэтикаһы” (2006), “Әҙәбиәт теорияһы”, “Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге”, К.Әхмәтйәновтың “Әҙәбиәт теорияһы” (III баҫма, 2003) хеҙмәттәре.

Ғайса Хөсәйеновтың ғилми эшмәкәрлеге (1928).

Биографияһы. Тәүге әҙәби тәнҡит мәҡәләләрендә (“Поэзияның лирик жанрҙары хаҡында”, “Башкорт әҙәбиәтендә поэмалар”, “Башкорт шиғыр төҙөлөшө мәсьәләләренә ҡарата” һ.б) башҡорт шиғриәтенең теоретик мәсьәләләре.

“Башкорт совет поэзияһының ҡайһы бер мәсьәләләре” (1967) әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтығында поэтик оҫталыҡ, шиғыр төҙөлөшө, поэма жанры мәсьәләләре. М. Кәрим һәм Ғ Сәләм ижади портреттарына штрихтар.

Ғ.Хөсәйеновтың яҙыусылар тормошо һәм ижады хаҡында монографиялары “С.Ҡудаш. Тормошо һәм ижады” (1959), “Халыҡ шағиры Ниғмәти” (1960), “Д Юлтый. Тормошо Һәм ижады” (1963). “Д Юлтый. Жизнь и творчество” (Уфа, 1993, Ә.Вилданов тәржемәһендә). “Халыҡ

шағиры Мостай Кәрим” (1965), “Мостай Кәрим. Шәхес. Шағир. Прозаик Драматург” (1994), “Арҙаҡлы шәхестәр тормошо” серияһында сыҡҡан “Мөхәммәтсәлим Өмөтбаев” (1991) һәм “Ризаитдин бин Фәхретдин” (1997) китаптары. Монографияларҙың структур үҙенсәлектәре, яҙылыу принциптары. Яҙыусы һәм әҙәби процесс, яҙыусы һәм заман мәсьәләләренең сағылышы.

Ғайса Хөсәйеновтың “Заман һәм поэзия” (1964) китабы. Китапҡа ингән йыллыҡ күҙәтеү мәҡәләләренең проблематик даирәһе, әҙәбиәт һәм ваҡыт традиция һәм новаторлыҡ мәсьәләләре.

“Башҡорт совет поэзияһының үҫеү юлдары” (1968). “Башкирская советская поэзия (1917-1980)” (1983) монографик хеҙмәттәрендә башҡорт шиғриәтенең совет осорондағы үҫеш үҙенсәлектәре, шиғриәттә жанрҙар, стилдәр формалашыуы. Ижади метод, шиғриәттең ҡаҙаныштары, кәмселектәре мәсьәләләре.

“Хәҙерге әҙәбиәт доньяһында” (1973), “Замана” (1988), “Заман. Әҙәбиәт. Әҙип” (1978) әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтыҡтарында тәнҡит, проза, поэзия үҫеше, романдар, повесть, поэма, шиғырҙарҙың тематик масштаблылығы, 60-70-се йылдар әҙәбиәтенең төп үҫеш тенденциялары, профессиональ тәнҡит мәсьәләләре.

Ғайса Хөсәйенов - башкорт әҙәбиәте тарихын өйрәнеүгә күп көс һалған ғалимдарҙың береһе. “Заман. Әҙәбиәт. Әҙип”, “Быуаттар тауышы”(1984), “Башкирская литература. XIII-XVIII” веков хеҙмәттәрендә, “Башҡорт әҙәбиәте тарихы” 6 томлығының I-II томдарында революцияға тиклемге әҙәбиәттең үҫеш үҙенсәлектәре, уны осорҙарға бүлеп өйрәнеүҙең маҡсаттары һәм принциптары.

Ғайса Хөсәйеновтың биобиблиография өлкәһендәге эшмәкәрлеге. М.Ғәйнуллин менән авторлыкта яҙылған “Башҡорт совет яҙыусылары” (1968), “Совет Башҡортостаны яҙыусылары” (1981) хеҙмәттәре. Ғ.Хөсәйенов - 50-нән ашыу дәреслек һәм хрестоматиялар авторы.

“Тормош”, “Донъя” парсалар китаптарында әҙәбиәт, философия һ.б. фәндәр буйынса мәғлүмәттәр. Парсаларҙың тематик киңлеге.

“Ижад серҙәре” (1995) китабында яҙыусы оҫталығы, ижад серҙәре, ижад фантазияһы мәсьәләләре. “Шағирҙар” (1981) китабы - 21 шағирға ижади портрет, хәҙерге шиғриәт үҫешенә күҙәтеүҙәрҙән торған тәнҡит-биографик очерктар китабы.

“Литература и наука” (1998), “Башҡорт шиғриәте. Шиғриәт ғилеме һүҙлеге” (2003), “Башкорт әҙәбиәтенең поэтикаһы” (2006), “Әҙәбиәт теорияһы” китаптары. Ғайса Хөсәйеновтың текстология өлкәһендәге эшмәкәрлеге.

Зиннур Нурғәлиндың ғилми эшмәкәрлеге (1928).

Биографияһы. Ижтимағи, журналислык эшмәкәрлеге. “Герой һәм заман” (1975) хеҙмәтендә көнүҙәк актуаль әҙәби проблемаларҙың, “Идея берҙәмлеге юлында” (1978) китабында башҡорт әҙәбиәтенең һәм әҙәби-эстетик фекер үҫешенең ҡатмарлы йылдарының яктыртылышы. 1984 йылда сыҡкан “Интернациональная по духу” хеҙмәтендә башкорт совет әҙәбиәтендә интернационализм традицияларының формалашыуы һәм үҫеше мәсьәләләре.

“Билдәлелек яктыһында” (Өфө, 1992) китабында башҡорт әҙәбиәтенең тарихтың ҡатмарлы егерменсе-утыҙынсы йылдар осорондағы үҫешенә, ижтимағи-сәйәси шарттарға бөгөнгө көн күҙлегенән ҡараш. Утыҙынсы йылдарҙа репрессияға эләккән А.Таһиров, Д.Юлтый. Ғ.Амантай, Т.Йәнәби, Б.Ишемғол ижадтарына обьектив яңы баһалар. Китаптың икенсе бүлегендә замандаш ҡәләмдәштәренең ижади портреттары (Р.Солтангәрәев, Н.Асанбаев. Ф.Әсәнов), бөгөнгө проза мәсьәләләре яктыртылышы. 1997

йылда баҫылып сыҡҡан “Ағиҙел ҡайҙан башлана?” китабында башҡорт мәҙәниәте үҫешенә байкау яһалыуы, этномәҙәниәт мәсьәләләре.

“Замандарҙан замандарға” (1999). “Дәүерҙәр һулышы” (2003) китаптарында башҡорт әҙәбиәтенең төрлө актуаль мәсьәләләренә ҡағылышлы әҙәби-тәнҡит мәҡәләләренең тематик, проблематик даирәһе.

Миҙхәт Ғәйнуллиндың ғилми эшмәкәрлеге (1925-2001).

Тормош юлы. Ижтимағи, педагогик, тәнкит өлкәһендәге эшмәкәрлеге. Күренекле башҡорт драматургы Сәғит Мифтаховтың тормошо һәм ижадына арналған монографик хеҙмәте (“Драматургия С.Мифтахова”, 1959). Унда утыҙынсы йылдар башҡорт драматургияһының, театр сәнғәтенең үҫеше хакында. социалистик реализм методының формалашыуы тураһында тәүге ҡиммәтле мәғлүмәттәрҙең тупланыуы.

“Ысынбарлыҡ. Конфликт. Характер” (1974), “Становление и развитие социалистического реализма в башкирской драматургии” (1975), “Башҡорт совет драматургияһының үҫеү юлдары” (1985) хеҙмәттәрендә совет осоро башҡорт драматургияһының күп йыллыҡ үҫеш этаптарына байҡау яһалыуы. Башҡорт драматургияһының проблематик, идея-тематик аспектта яҡтыртылышы.

М.Ғәйнуллиндың библиографик-текстологик эшмәкәрлеге. Ғ Хөсәйенов менән берлектә башҡорт яҙыусыларының ижад һәм тормош юлын сағылдырған хеҙмәттәрен (“Башкорт совет яҙыусылары” Өфө, 1967, “Писатели советской Башкирии” (Өфө, 1969), “Совет Башҡортостаны яҙыусылары” (Өфө, 1982) яҙыуы. Ул хеҙмәттәрҙең структур үҙенсәлектәре. М.Ғәйнуллиндың күренекле башҡорт яҙыусылары А.Таһиров, С Мифтахов, Н.Кәрип, С.Хановтарҙың әҙәби мираҫын, башҡорт драматургияһы антологияһын баҫтырып сығарыуҙағы эшмәкәрлеге. М.Ғәйнуллин - дәреслек-хрестоматиялар авторы.

Рауил Бикбаевтың тормошо һәм ғилми эшмәкәрлеге (1938).

Тәүге әҙәби тәнкит мәҡәләләрендә башҡорт шиғриәте мәсьәләләре. “Хәҙерге башҡорт поэмаһы” тигән темаға кандидатлык диссертацияһында башкорт шиғриәтендә поэма жанры үҙенсәлектәре проблемаһының яҡтыртылышы. “Замандың шиғри йылъяҙмаһы” (1980), “Время. Поэт. Народ” (М. 1987). “Эволюция современной башкирской поэзии” (М: Наука, 1991) монографик хеҙмәттәрендә башҡорт шиғриәтенең үҫеш юлдары сағылышы, шиғриәттә жанр-стиль, яҙыусы оҫталығы, заман һәм әҙәбиәт бәйләнеше мәсьәләләре. “Шағир һүҙе - шағир намыҫы” (1997) әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтығында бөгөнгө шиғриәт проблемалары, әҙәбиәттең ҡаҙаныштары, бурыстары, яңылыҡтары, шағир һәм замана мәсьәләләренең сағылышы. Р.Бикбаев хеҙмәттәрендә Ш.Бабичтың әҙәби мираҫының яңы күҙлектән баһаланыуы, унын ижадының монографик планда өйрәнелеүе. Әҙәби мираҫы буйынса биобиблиографик, текстологик эштәр. “Шәйехзада Бабич. Тормошо һәм ижады” (Өфө, 1981). “Ш.Бабич. Жизнь и творчество” (Уфа, 1995), “Халыҡ шағиры - халыҡ хәтерендә” (Әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр, докладтар, сығыштар (Төҙөү-туплау: Р.Бикбаев, Өфө, 1996). “Ш.Бабич” (Альбом. Төҙөүсеһе: Р.Бикбаев, Өфө, 1996) китаптары.

Бөгөнгө хеҙмәттәрендә башҡорт шиғриәтенең актуаль теоретик мәсьәләләренең сағылышы.

Роберт Байымовтың ғилми эшмәкәрлеге (1937-2010).

Тормош юлы. Ижтимағи, педагогик, тәнҡит өлкәһендәге эшмәкәрлеге. “Шаг в зрелость” (Уфа, 1975) хеҙмәтендә башҡорт әҙәбиәтендә тарихилыҡ принцибы формалашыуы мәсьәләләре. “Ижади биҙәктәр” (Өфө, 1977), “Поискам нет коица” (М, 1980), “Истоки и устья” (Уфа, 1993) китаптарында башҡорт әҙәбиәтендә жанрҙар үҫеше проблемаларының, яҙыусыларҙың

ижади портреттарының яҡтыртылышы. Замана шарттары, яҙыусы һәм заман мәсьәләләренең яңы объектив концепциянан баһаланыуы.

Р.Байымовтың “Башкирский историко-революционный роман” (Өфө, 1980), “Жанр романа в системе эпических форм башкирской прозы” (М, 1982), “Судьба жанра” (Өфө, 1984) хеҙмәттәрендә башҡорт роман жанрының монографик планда, комплекслы, тәрән өйрәнелеүе. Башҡорт романы формалашыу этаптары мәсьәләһенең сағылышы. Башҡорт тарихи-революцион романдарының традицион һәм новаторлыҡ һыҙаттары мәсьәләһенең өйрәнелеүе. Д.Юлтый, А.Таһиров, И.Насыри, З.Биишева, Ф.Иҫәнғолов, Я.Хамматов, Д.Исламов, Һ.Дәүләтшина романдарының жанр-стиль үҙенсәлектәре сағылышы.

Роберт Байымовтың “Башҡорт әҙәбиәте тарихы” фундаменталь 6 томлыҡты яҙыуҙағы һәм әҙерләүҙәге эшмәкәрлеге. Башҡорт әҙәбиәте тарихы буйынса фәнни хеҙмәттәрендә, мәҡәләләрендә әҙәбиәт үҫешен яңы ҡараштарҙан баһалау.

Р. Байымов - мәктәптәр, юғары уҡыу йорттары өсөн дәреслектәр, хрестоматиялар, уҡыу әсбабтары, ғилми программалар авторы. Уның ғилми етәкселегендә БДУ-ның башҡорт әҙәбиәте һәм фольклоры кафедраһы уҡытыусылары тарафынан әҙерләнгән “Егерменсе быуат башҡорт әҙәбиәте” (Өфө, 2003) юғары уҡыу йорттары студенттары өсөн дәреслектә башҡорт әҙәбиәтенең бер быуат эсендәге үҫеш үҙенсәлектәре өйрәнелеүе. Хеҙмәттең структур үҙенсәлектәре. Унда совет осоронда үҫешкән әҙәбиәткә яңы объектив баһалар, яҙыусыларҙың ижади портреттарына яңы штрихтар һәм яңы концептуаль баһалар.

Роберт Байымовтың хеҙмәттәрендә Шәреҡ әҙәбиәте мәсьәләләренең тәрән, комплекслы өйрәнелеүе. “Литература Востока” (Өфө, 1999), “Литература Востока” (Өфө, 2001, тулыландырылған 2-се баҫма), “Великие лики и литературные памятники Востока” (Өфө, 2005) хеҙмәттәре.

Р.Байымов - биобиблиографик хеҙмәттәр авторы. Р.Х.Тимерғәлина, Г.Гәрәева менән берлектә яҙылған “Писатели земли башкирской” (Өфө, 2006) биобиблиографик хеҙмәт. Яҙыусыларҙың ижади портреттарын, биобиблиографик белешмәләрҙе биреү тәртибе, үҙенсәлектәре.

Р.Байымовтың әҙәби-нәфис эшмәкәрлеге. Хикәйә, повесть, романдарында заман проблемалары һәм геройҙар концепцияһы.

Р.Байымовтың фәнни кадрҙарҙы әҙерләүҙәге эшмәкәрлеге.

Контроль эштәр өсөн темалар.

1. М.Өмөтбаевтың “Йәдкәр” китабына тупланған хеҙмәттәренең идея-проблематик даирәһе.

2. Егерменсе йылдар әҙәби тәнҡитендә төп проблемалар.

3.Утыҙынсы йылдар әҙәби тәнҡитендә ижад методы мәсьәләләре.

4. И.Насыриҙың 20-30-сы йылдарҙағы әҙәби тәнҡит өлкәһендәге эшмәкәрлеге.

5. Д.Юлтыйҙың 20-30-сы йылдарҙағы әҙәби тәнҡит өлкәһендәге эшмәкәрлеге.

6. Һуғыштан һуңғы осор әҙәби тәнҡиттә жанрҙар мәсьәләһе.

7. Алтмышынсы-етмешенсе йылдар әҙәби тәнҡитенең төп мәсьәләләре.

8. Ә.Харисовтың “Үткән ғүмер - ҡалған хәтер” хеҙмәтенә күҙәтеү яһарға (яҙма).

9. Кирәй Мәргәндең “Башҡорт халҡының эпик ҡомартҡылары” хеҙмәтенә рецензия.

10. М.Минһажетдиновтың ижади портреты, ғилми эшмәкәрлеге (Реферат-обзор яҙырға).

11 К.Әхмәтйәновтың ғилми хеҙмәттәренә рецензия-обзор (бер хеҙмәтен һайлап алырға).

12. Ә. Харисоөтың ғилми хеҙмәттәрендә фольклор, башҡорт әҙәбиәте мәсьәләләре.

13. 60-70-се йылдар әҙәби тәнкитендә “Әҙәбиәттә замандаш образы” проблемаһына “түңәрәк өҫтәл” һөйләшеүҙәре. (“Ағиҙел” журналының 1972 йыл 5-се һанында баҫылған матбуғат материалдарын конспектларға).

14. Хәҙерге әҙәби тәнкиттә һәм әҙәбиәт ғилемендә, публицистикала утыҙынсы йылдар осорона, әҙәби процеска объектив баһа (З.Нурғәлиндың “Билдәлелек яҡтыһында” (1992), Ғ.Шафиковтың “И совесть, и жертвы эпохи” (1993) китаптары буйынса).

15. Хәҙерге осор әҙәбиәт ғилеме һәм тәнкитендә башҡорт прозаһы мәсьәләләре.

16. Ғ.Хөсәйеновтың ғилми хеҙмәттәрендә әҙәбиәт теорияһы проблемалары.

17. Бөгөнгө матбуғатта баҫылған әҙәби тәнҡит материалдарында башҡорт әҙәбиәте мәсьәләләре (“Ағиҙел”, “Йәдкәр”, “Ватандаш”, “Проблемы Востоковедения”, “Шоңкар”, “Бельские просторы” журналдары һәм үҙәк газеталар материалдары буйынса)

18. “Р.Байымов хеҙмәттәрендә башҡорт роман жанры мәсьәләләре” темаһына реферат яҙырға.

19. Р.Байымовтың “Ижади биҙәктәр” китабында әҙәбиәт мәсьәләләре" темаһына яҙма доклад.

20. Р.Байымовтың “Истоки и устья” китабында яҙыусылар портреты темаһына реферат эшләргә.

21. Р.Байымовтың “Судьба жанра" китабына рецензия әҙерләргә.

22. Ғайса Хөсәйеновтың “Заман. Әҙәбиәт. Әҙип” китабына рецензия.

23. “Ғ.Хөсәйеновтың 60-70-се йылдарҙағы ғилми эшмәкәрлеге” темаһына доклад.

25. Ғ Хөсәйеновтың “Шағирҙар” китабында әҙәби портрет жанры.

26. “Ғ.Хөсәйеновтың башҡорт әҙәбиәте тарихы буйынса фундаменталь хеҙмәттәре” темаһына доклад.

27. Ғ Хөсәйеновтың хәҙерге ғилми эшмәкәрлеге (1980-2011). (яҙма доклад).

28. Бөгөнгө әҙәбиәт ғилемендә шиғриәт мәсьәләләре (реферат).

29. Бөгөнгө әҙәбиәт ғилемендә башҡорт прозаһы мәсьәләләре (реферат).

30. Бөгөнгө әҙәбиәт ғилемендә драматургия үҫешенең теоретик мәсьәләләре (доклад).

31. Бөгөнгө фольклористика фәне (2000-2011 йылдар эсендәге фәнни эштәргә ҡыҫкаса күҙәтеү).

32. Бөгөнгө әҙәбиәт ғилеме фәнендә революцияға тиклемге башҡорт әҙәбиәтенең өйрәнелеү кимәле (1980-2011) тигән темаға доклад әҙерләргә.

“Башҡорт әҙәбиәт ғилеме һәм тәнҡите тарихы” курсы буйынса әҙәбиәт исемлеге:

1. Абрамович Г.Л. Введение в литературоведение.-М.: Просвещение, 1965, -365 стр.

2. Атылған йондоҙ Амантай /Төҙөүсеһе: Б.Байымов. –Өфө: Китап, 1998, -176 бит.

3. Баимов Р.Н. Шаг в зрелость. –Уфа: Башкирское книжное издательство, 1975.-190 стр.

4. Баимов Р.Н. Поискам нет конца. –М.: Современник, 1980.-205 бит.

5. Баимов Р.Н. Башкирский историко-революционный роман. -Уфа: Башкирский государственный университет, 1980. -80 стр.

6. Баимов Р.Н. Истоки и устья. Заметки о башкирской литературе. -Уфа: Китап, 1993.-348с.

7. Башҡорт совет әҙәбиәте: тәнҡит-библиографик күҙәтеүҙәр. К.Мәргән менән Ә.Харисов редакцияһында. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1966. -272 бит.

8. Башҡорт совет әҙәбиәте тарихы. Программа /Р.Н.Байымов редакцияһында; Төҙ.:Р.Н.Байымов, М.Ф.Ғәйнуллин, Т.Ә.Килмөхәмәтов, М.Х.Иҙелбаев һ.б. –Өфө: Башҡорт дәүләт университеты, 1984.-52 бит.

9. Башҡорт теленең һүҙлеге: Ике томда: 1-се том. /Рәсәй Ф.А. Башҡортостан ғилми үҙәге, Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты. –М.:Русский язык, 1993. -862 бит.

10. Башҡорт әҙәбиәтендә метод һәм стиль мәсьәләләре /Яуаплы ред.: Ғ.Б.Хөсәйенов. –Өфө: СССР ФА БФ, Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты, 1982. -123 бит.

11. Башҡорт әҙәбиәте мәсьәләләре (Әҙәбиәт. Фольклор. Әҙәби мираҫ) /Редколлегия: Р.Н.Байымов, М.Х,Иҙелбаев, Ғ.С.Ҡунафин. –Өфө: Башҡорт дәүләт университеты, 1990. -120 бит.

12. Башҡорт әҙәби тәнҡитенең формалашыуы һәм үҫеш этаптары. Программа /Төҙ.: Р.Н.Байымов; Яуаплы ред.: Ә.Кирәев. -Өфө: Башҡорт дәүләт университеты, 1981.-16 бит.
13. Башҡорт әҙәбиәте тарихы (1917-1930). Программа /Төҙөүсеһе: ф.ф.к., доц. Шәрипова З.Я. –Өфө: Башҡорт дәүләт университеты, 1994. -39 бит.
14. Башҡорт әҙәбиәте тарихы: Очерктар. –Өфө: ТТӘИ, 1967. -708 бит.
15. Башҡорт әҙәбиәте тарихы: 6 томда: 1-6-сы томдар. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1990-1996 йй.
16. Башҡортостан яҙыусылары /Төҙ.: Р.Х.Тимерғалина. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1968. -498 бит.
17. Бикбаев Р.Т. Уҙғандарҙың һабағы, бөгөнгөнөң талабы. // Ағиҙел. –1989. -№9.
18. Бикбаев Р.Т. Шағир һүҙе – шағир намыҫы. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1997.
19. Вахитов Ә.Х. Эпик киңлектәрҙә. Әҙәби-тәнҡит мәҡәләләре. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1968. -120 бит.
20. Вахитов Ә.Х. Таланттың асылы. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1972. -280 бит.
21. Вахитов Ә.Х. Офоҡтар киңәйгәндә. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1979. -292 бит.
22. Вахитов А.Х. Жанр и стиль в башкирской прозе. –Уфа: Башкирское книжное издательство, 1982. -346 с.
23. Вахитов Ә.Х. Башҡорт прозаһының жанр һәм стиль ҡанундары. -Өфө: Китап, 2009.
24. Горький А.М. О литературе. Литературно-критические статьи. –М.: Советский писатель, 1955. -903 стр.
25. Ғәйнуллин М.Ф., Хөсәйенов Ғ.Б. Совет Башҡортостаны яҙыусылары. –Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1988. -400 бит.

26. Егерменсе быуат башҡорт әҙәбиәте: Юғары уҡыу йорттары өсөн дәреслек /Редколлегия Р.Н.Байымов, Г.Н.Гәрәева, Р.Д.Мостафина, З.Я.Шәрипова. -Өфө: Китап, 2003. -576 бит.

27. История башкирской советской литературы. Очерки. Ч.1 (1917-1941) /Под редакцией Л.Г.Барага, Х.Ш.Зиннатуллиной, А.И.Чанышева; Отв.ред.:Л.Г.Бараг. –Уфа: Башкирское книжное издательство, 1966.-422 с.

28. История башкирской советской литературы /Отв.: Л.И.Залесская, Г.Б.Хусаинов. –М.: Наука, 1977. -528 с.

29. Килмөхәмәтов Т.Ә. Халыҡсанлыҡ көсө. -Өфө: Китап, 1998. -464 бит.

30. Литературный энциклопедический словарь /Подготовили Е.И.Бонч-Бруевич; Под общ. ред.: В.М.Кожевникова, П.А.Николаева. –М.: Советская энциклопедия, 1987. -750 стр.

31. Луначарский А.В. Статьи о литературе: в 2-х томах: 2-й том. –М.: Художественная литература, 1988. -492 с.

32. Нурғәлин З.Ә. Билдәлелек яҡтыһында: әҙәби-тәнҡит мәҡәләләре. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1992. -280 бит.

33. Өмөтбаев М. Йәдкәр. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1984. – 288 бит.

34. Писатели земли Башкирской. Биобиблиографический справочник /Редколлегия: Р.Н.Баимов, Р.Х.Тимергалина, Г.Н.Гареева. –Уфа: Китап, 2006.

35. Поспелов Г.Н. Теория литературы: Учебник для филологических спец. университетов. –М.: Высшая школа, 1978. -351 стр.

36. Современная литературная критика. Вопросы теории и методологии. –М.: наука, 1977. -272 стр. /Отв.ред.: В.В.Кожинов.

37. Тимофеев Л.И. Тураев С.В. Словарь литературоведческих терминов. –М.: Просвещение, 1978. – 228 стр.

38. Фадеев А.А. За тридцать лет. Избранные статьи, речи, письма о литературе и искусстве. –М.: Советский писатель 1957. -986 с.

39. Федотов О.И. Основы теории литературы. 1 -2 ч.-М.: Владос, 2006.

40. Хөсәйенов Ғ.Б. Хәҙерге әҙәбиәт донъяһында. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1973.

41. Хөсәйенов Ғ.Б. Заман. Әҙәбиәт. Әҙип. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1978.

42. Хөсәйенов Ғ.Б. Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге. -Өфө: Китап, 2006.

43. Хөсәйенов Ғ.Б. Әҙәбиәт теорияһы. Өфө: Китап, 2010.

44. Шәрипова З.Я. Әҙәбиәт ғилеме һәм заман. -Өфө:Китап, 2001. -320 бит.

45. Шафиков Г.Г. И совесть и жертвы эпохи. –Уфа: Башкирское книжное издательство, 1991. -224 с.

46. Шәрҡи З. Һайланма әҫәрҙәр. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1959. - 212 бит.

47. Әхмәтйәнов К.Ә. Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1965. -258 бит.

48. Әхмәтйәнов К.Ә. Әҙәбиәт теорияһы. Икенсе баҫма. -Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1985. -344 бит.

49. Яңырыу юлында: Әҙәби-тәнҡит мәҡәләләр йыйынтығы. /Яуаплы ред.: Р.Т.Бикбаев. -Өфө: Китап, 1994.

50. Башҡортостан яҙыусыларының XV съезы материалдары (“Ағиҙел”. -2011. -№4)